

ТЕНДЕНЦІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

ORCID ID: 0000-0002-7783-7146

Бондаренко Олена Іванівна

к.психол.н, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин і туризму
Хмельницький національний університет
УКРАЇНА

Анотація: робота присвячена дослідженню сучасних тенденцій мобільності українських студентів у світовому освітньому просторі, аналізу динаміки освітнього ринку в Україні та у європейських країнах. Проаналізовані напрямки мобільності українських студентів, які обрали вищу освіту за кордоном.

Вступ. Інтеграційні процеси стали основними тенденціями в освіті, під їх впливом освіта і знання перетворюються у транскордонне та транснаціональне явищем. Формування єдиного світового освітнього простору відбувається через зближення підходів різних країн до організації освіти, а також через визнання документів про освіту інших країн. Загальноєвропейський простір вищої освіти (ЕНЕА) це єдиний європейський освітянський простір у сфері вищої освіти всіх країн, які входять до Болонського процесу. Українська освіта інтегрується до європейського освітянського простору, тому актуальним є аналіз сучасних тенденцій міжнародної мобільності студентів України. Дослідженню сутності процесу академічної мобільності присвячені праці закордонних науковців: Р.Чудаха, Б. Вехтер, У.Тайхлер, Л. Пурсер, Ч. Шнеллео, С. Гарбен. Вивченням окремих аспектів академічної мобільності в Україні займались науковці: Ю.В. Грищук, Є.А.Іванченко, А.В.Циганаш, А.О. Карапетян, А.В.Ржевська, М.Г.Яйценко, Т.О.Костюк та інші. Оскільки дані з кількості українських мобільних студентів та іноземних студентів в Україні у вітчизняних джерелах різняться, тому **метою дослідження** було вивчення сучасної тенденції мобільності студентів в Україні на основі даних міжнародних організацій.

Методи дослідження: статистичний та порівняльний аналіз даних.

Результати дослідження. Спільний європейський освітній простір сприяє зростанню мобільності студентів та професорсько-викладацького складу, а академічна мобільність є необхідною умовою формування самого спільного освітнього простору. ЄС ще у 2011 р. поставив мету, що до 2020 р. 20% випускників із вищою освітою будуть мати досвід навчання або стажування за кордоном. Академічна мобільність збільшує шанси молодій людині на професійну самореалізацію, підвищує якість трудових ресурсів національної економіки. Європейська Комісія зазначає, що навчання за кордоном повинне стати стандартним елементом університетської освіти.

25 листопада 2019 року держави-члени ЮНЕСКО затвердили «Глобальну конвенцією про визнання кваліфікації вищої освіти». Нова конвенція встановлює універсальні принципи визнання навчальних курсів та вдосконалення мобільності студентів, які навчаються у вищих навчальних закладах світу. Нова Глобальна конвенція розширює сферу застосування основних принципів регіональних конвенцій ЮНЕСКО про визнання кваліфікації вищого рівня освіти, з тим, щоб оцінити інноваційні класифікації за справедливою, недискримінаційною та прозорою основою. Конвенція оснований на механізмах забезпечення якості та обміну інформацією про навчальні роботи та системи, навчальні програми у сфері вищої освіти. У тих випадках, коли регіональні конвенції охоплюють мобільність лише між країнами в різних регіонах ЮНЕСКО. Глобальна конвенція відкриває шлях до підвищення рівня мобільності між регіонами та континентами, що сьогодні стосується більше половини з 5 мільйонів мобільних студентів у світі. [1]

За даними ЮНЕСКО, у 2005 р. мобільних студентів у світі нараховувалося 2,5 млн., ця кількість збільшилася у порівнянні з 1999 р. на 61%. У 2010 році 3,6 млн. студентів здобували вищу освіту за межами своєї держави, ця цифра у порівнянні з 2005 р. збільшилася на 44%. Для порівняння, у 2017 р. у світі налічувалося 5,3 млн. мобільних студентів, що в порівнянні з 2010 р. збільшилося на 40% (див. рис. 1), а прогнозована кількість у 2020 р. сягне 5,8 млн. студентів.

Прогнози глобальної студентської мобільності у 2025 р. складуть 7,2 млн. [2]

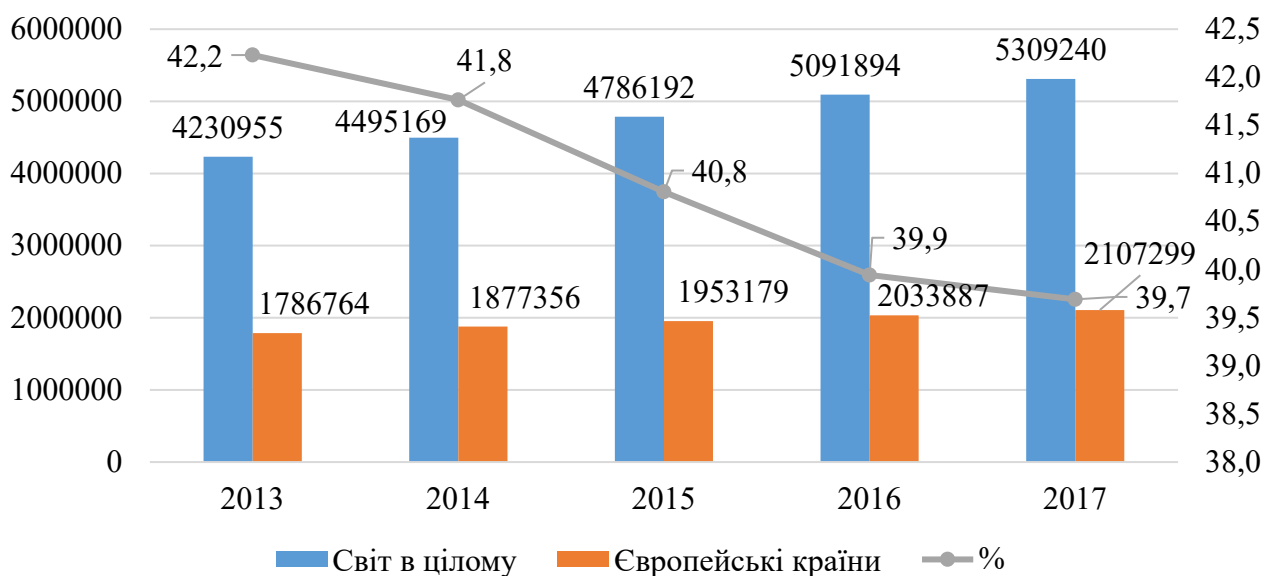

Рис. 1. Динаміка кількості мобільних студентів у світі (ліва вісь), частка європейського освітнього ринку у світовому (права вісь) [2]

Як видно з представлених даних, мобільність студентів з європейських країн складає приблизно 40% від кількості мобільних студентів у світі. Темпи зростання світового освітнього ринку до 2016 р. були на рівні 6%, а у 2017 р. ця цифра становила 4%. Європейський ринок зростає щороку на 4%. Зростання академічної мобільності пов'язано з тим, що в світі спостерігається підвищення попиту на вищу освіту за кордоном. Країни конкурують за частку доходів та інтелектуальний капітал міжнародних мобільних студентів, що змушує уряди та університети докладати серйозних зусиль по залученню іноземних студентів.

Вибір місця навчання міжнародних студентів є привабливим для приймаючої країни по ряду причин: плата за навчання і поточні витрати, які оплачують студенти, а також соціальні та бізнесові зв'язки з країнами їх походження. Крім того, іноземні студенти, особливо які навчаються на магістерських або докторських програмах, можуть внести вклад в цій країні в наукові дослідження і розробки, спочатку в якості студентів, а в перспективі, як дослідники або висококваліфіковані фахівці. Країни, які «експортують»

студентів в інші країни з метою їх навчання ризикують втратити своїх талановитих громадян («витік мізків»). Але той факт, що ряд країн, що розвиваються, здійснюють фінансову підтримку своїм громадянам, говорить про те, що деякі з цих студентів повертаються на батьківщину або встановлюють соціальні та ділові зв'язки між країнами згодом.

Міжнародний досвід навчання і проживання за кордоном дає мобільним студентам переваги при працевлаштуванні і подальшій кар'єрі, а культурний і особистий досвід є привабливим для роботодавців у всіх країнах світу. За даними дослідження Британської компанії Universities UK International, навчання за кордоном позитивно впливає на подальше працевлаштування і рівень заробітної плати випускників. Серед студентів, які навчалися за кордоном, менше безробітних (3,7%), ніж серед тих, хто не виїжджав на навчання (4,9%), вони частіше працюють після завершення навчання в інших країнах Європи. [3]

Згідно всесвітнього рейтингу QS Higher Education System Strength Rankings 2016 р. першу десятку країн з найкращою системою вищої освіти склали США, Великобританія, Німеччина, Австралія, Канада, Франція, Нідерланди, Китай, Південна Корея, Японія.

Лідерами надання міжнародної освіти за даними ЮНЕСКО у 2017 р. є наступні 8 країн: США приймають 24% всіх міжнародних студентів, Великобританія - 11%, Китай - 10%, Австралія - 7%, Франція - 7%, Канада - 7%, РФ - 6%, Німеччина - 6%. На ці країни припадає 78% всіх мобільних студентів у світі. [4]

В Україні у 2017 році за даними Укрстату контингент студентів ЗВО усіх рівнів акредитації та форм власності становило 1538565 осіб, у тому числі понад 52768 іноземних студентів із 107 країн світу, що складає 3,4% від загальної кількості студентів в країні. У 2018 р. кількість іноземних студентів зменшилася на 6% від 2017 р. і склала 49632 іноземних студента (див. рис.2). Українські студенти навчалися у 2017 р. у 64 країнах світу. [5]

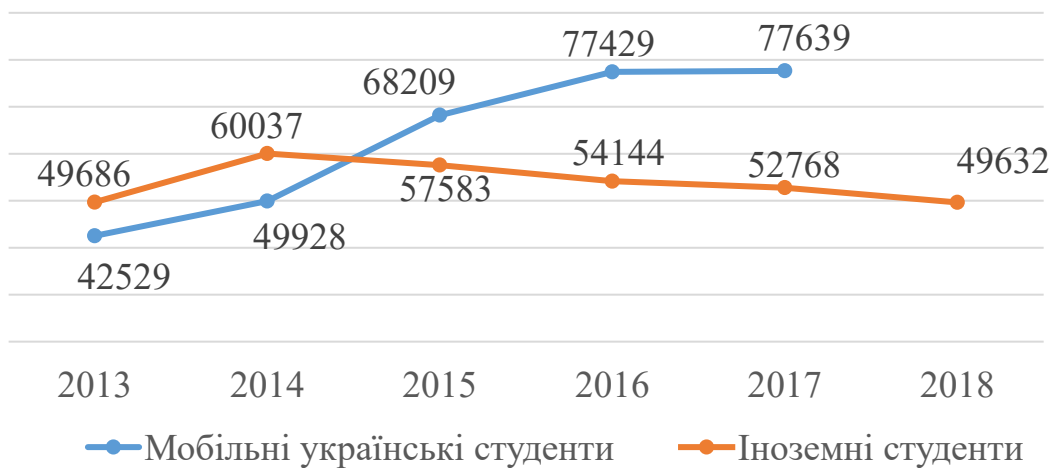

Рис. 2. Динаміка кількості мобільних студентів в Україні [2]

Аналіз динаміки кількості іноземних мобільних студентів за даними ЮНЕСКО показує зменшення з 2014 р. на 17% у 2018 р. Кількість студентів, які бажають отримати вищу освіту за кордоном, навпаки, поступово зростає, у порівнянні з 2014 р. на 64% у 2017 р. До 2014 р. тенденції кількості мобільних студентів та іноземних студентів в Україні були протилежними.

В Україні політика щодо мобільності студентів залишається спонтанним та індивідуальним явищем. Найбільш поширеним видом академічної мобільності студентів є індивідуальна мобільність. Поїздки за кордон українські студенти здійснюють коштом батьків, спонсорів, закордонних благодійних фондів. Закордонне навчання і стажування за рахунок ЗВО або держави становить менше 10 % [7] від офіційно оголошеної кількості мобільних українських студентів.

Напрямки мобільності українських студентів у 2017 р. розподіляються наступним чином: основна кількість студентів обирають країни Європи - 94%, 3,7% - Північну Америку (США – 1744 студента, Канада – 1146 студента), 1,74% - Азію и Австралію, 0,3% - Південну Америку, 0,04% - Африку. На 10 країн Європи припадає 88% від загальної кількості студентів, які обирають навчання за кордоном. У десятку з найбільшою кількістю українських мобільних студентів входять наступні країни: Польща забирає 45% від загальної кількості мобільних студентів, 20% - Російська Федерація, 8% - Німеччина, Чехія і Італія по 4%, Австрія – 1,75%, Франція – 1,72%, Словаччина – 1,63%, Угорщина – 1,54%,

Великобританія – 1,17%. У східному напрямку обирають Турцію – 0,74%, Австралію - 0,2%, Арабські Емірати – 0,16%, Японію і Казахстан по 0,1%. На Африканському континенті - це Єгипет, Марокко, Південна Африка. У Південній Америці – в основному Аргентина – 0,2%, але невелика кількість студентів обрали Бразилію, Колумбію і Еквадор (розраховано за даними [5]).

Аналіз даних показує, що найбільша кількість українських студентів, які обирають міжнародне навчання, припадає на Польщу та РФ, разом ці країни забирають 65% всіх мобільних студентів з України. Причому ця кількість постійно зростає, у порівнянні даних 2013 р. з 2017 р.: у Польщі навчалося 9620 осіб, а у 2017 р. – 34692 особи, у РФ – 4244 та 15263 особи відповідно. За 4 роки кількість збільшилася в кожній з цих країн майже у 4 рази або 360%. Польща на території України активно рекламує свої освітні можливості. Існують спеціальні польські рекрутингові агентства, представники яких відвідуючи школи, пропонують українським школярам безкоштовне навчання, проживання та перспективу продовжити свій навчальний і кар'єрний ріст у Польщі.

Польщі вдалося привернути увагу української молоді завдяки ціновим перевагам, порівняно якісною освітою. Українські студенти, які планують залишатися за кордоном, обирають навчання польською мовою. А ті, хто розглядає її як перший ступінь подальшої кар'єри, навчаються англійською. Польські університети підтримують програми подвійних дипломів з іншими державами. Тому освіта у Польщі розглядається перспективною альтернативою українській освіті. За результатами опитування Інституту публічних справ Польщі тільки кожний 10-й українець, який вчиться в Польщі, планує повернутися в Україну після навчання.

В Україні експорт освітніх послуг іноземним студентам був нижче імпорту у 2015 р. на 16%, у 2016 р. на 30%, у 2017 р. на 32 %, за 2 роки різниця збільшилася у 2 рази. Така динаміка вказує на незбалансованість ринку і не продуману політику в цілому. До України навчатися найбільше їдуть студенти з країн Сходу майже 62% від всіх іноземних студентів, з Африки – 26%, з Європи – приблизно 6%, з Південної Америки – 0,1%, з Північної Америки – 0,57%. До

десятки країн-донорів зі Сходу з найбільшою кількістю студентів, які обирають Україну, входять: Індія – 15%, Азербайджан – 13%, Туркменістан – 7%, Грузія – 4%, Узбекистан – 3,5%, Йорданія – 3,3%, Китай та Ізраїль по 3%, Турція – 2,7%, Ірак – 1,8%. З країн Африки: Марокко – 6,7%, Нігерія – 5,2%, Єгипет – 3,6%, Гана – 2,4%. З країн Європи: РФ – 1,5%, Молдова та Польща по 1,3%, Білорусь – 0,6%, Болгарія – 0,34%, Німеччина – 0,2%, приблизно по 0,1% з Великобританії, Фінляндії і Швеції (розраховано за даними [5]).

Освітній ринок України найбільш привабливий для країн, що розвиваються. Причинами попиту на здобуття вищої освіти в Україні іноземними громадянами є: оптимальне співвідношення “ціна – якість” за освітні послуги; нижчий рівень цін на навчання та проживання порівняно з європейськими країнами; можливість переїзду для студентів з менш розвинутих країн до держави з вищим рівнем розвитку. Загальна кількість українських мобільних студентів за кордоном складає 1,5% [5] від загальної кількості мобільних студентів у світі, а загальна кількість іноземних студентів в Україні - 0,9%.

У європейських країнах тенденції мобільності студентів протилежні тенденціям в Україні (див. рис. 3). Академічна мобільність студентів в країнах-лідерах має організований характер на рівні державної політики, про це свідчить аналіз статистичних даних.

Рис. 3. Динаміка мобільності студентів в країнах Європи [2]

Аналіз динаміки кількості мобільних студентів в країнах Європи свідчить про те що діє поступова політика щодо імпорту та експорту освітніх послуг. Так, відсоток іноземних студентів в країнах Європи зростає приблизно на 4% щороку, а кількість студентів, які виїжджають на навчання в інші країни - на 3%. Експорт освітніх послуг в європейських країнах перевищує імпорт на 47%. Така тенденція спостерігається на протязі досліджуваного періоду, що може свідчати про продуману політику надання освітніх послуг.

На думку експертів, факторами, що визначають вибір іноземних студентів є поширеність мови навчання, якість освіти; репутація університетів, вартість навчання та проживання, міграційна політика, порівнянність кваліфікаційних вимог, а також географічні, кліматичні і національні особливості приймаючої країни. Найважливішим фактором студентського вибору є якість освіти. Спостерігається залежність між позицією закладу вищої освіти в академічних рейтингах і його привабливістю для іноземних студентів.

Можна виділити декілька причин домінування європейських країн на ринку міжнародної освіти. Вони одними з перших стали розробляти довгострокові стратегії по залученню і підтримці іноземних студентів. Охопивши свого часу своїми пропозиціями велику кількість країн, вони традиційно залишаються привабливими для держав-донорів мобільних студентів. Ці країни пропонують вигідні умови здобуття вищої освіти, у багатьох європейських державах діють програми безкоштовної освіти, якщо студент навчається на мові цієї країни. Для забезпечення безперервності освіти для міжнародних студентів ВНЗ цих країн приводять в необхідну відповідність навчальні плани і програми, відкривають дистанційну форму навчання або кампуси в інших країнах. Сучасні технології дозволяють бути студентом закордонного ВНЗ, не виїжджаючи з країни проживання. Постійно вдосконалюється соціальна і побутова інфраструктура студентських містечок та місць проживання. Особливо це стосується невеликих міст де розташовані університети. Виникає цілий сегмент обслуговування студентів, що включає їх консультування з питань навчання, проживання, проведення вільного часу, надання роботи під час навчання, можливості

подальшого працевлаштування. Постійне вдосконалюється наукова база, а саме за показниками якості проведення науково-дослідницької роботи вимірюється діяльність ВНЗ у більшості країнах [6]. На цих даних також будуються світові рейтинги університетів. Населення розвинених країн швидко старіє, і необхідну підтримку економіки здійснюють за рахунок іноземних випускників національних ВНЗ.

Економічний стан та рівень життя в цих країнах вищий, тому такі країни є більш привабливими для обрання молодими людьми для навчання та проживання з менш розвинених країн. Можливість влаштуватися на роботу під час навчання та після нього при подальших планах імміграції. Так, дослідження соціологічної групи «Рейтинг», проведене в жовтні 2017 року, показує, що серед українців 18-35 років переїхати на постійне місце проживання за кордон мріють більше половини - 54%. Проект еміграції для багатьох починається з отримання освіти за кордоном, вважається, що інтегруватися в європейське суспільство набагато легше, якщо жити там з молодості.

З проведеного аналізу можна зробити наступні висновки: академічна мобільність у світі має стійкий і поступовий характер, зростання відбувається приблизно 6% на рік, європейський освітній ринок зростає на 4 % щороку. Для провідних країн світу міжнародна академічна мобільність - це джерело фінансових доходів, отримання якісного людського капіталу, підвищення іміджу країни. Розвиток такої мобільності є одним з пріоритетів у здійсненні національної державної політики. В Україні цей процес має стихійний характер. З 2014 року відбувається скорочення надання освітніх послуг іноземним студентам з темпами 4-6%, а мобільність українських студентів за аналізований період зростає і збільшився у 2017 р. порівняно з 2014 р. на 64%, в основному українські мобільні студенти обирають країни Європи - 94%, 45% з цієї кількості припадає на Польщу, бажаних навчатися у Польщі за чотири роки збільшилася у 4 рази. Таке різке зростання після 2014 р. свідчить про те що на рішення навчатися за кордоном впливають фактори економічного та політичного стану України. Освіта розглядається як можливість подальшої еміграції. Для України

це втрата інтелекту і робочих рук молоді, яка не працює на економіку країни. Якщо не мати правильної стратегії управління цим явищем, воно може набути загрозливого характеру для освітнього простору України і для економіки в цілому.

Список використаних джерел

- [1] UNESCO: ЮНЕСКО принимает первый международный договор ООН о высшем образовании. Вилучено з <https://ru.unesco.org/news/yunesko-prinimaet-pervuyu-mezhdunarodnyu-dogovor-oon-o-vysshem-obrazovanii>
- [2] UIS.Stat: Education Statistic: Outbound internationally mobile students by host region. Вилучено з: <http://data.uis.unesco.org/Index.aspx?queryid=172>
- [3] Краснова Г.А. (2018) Основные тенденции экспорта высшего образования в мире. Вилучено з: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3167754
- [4] Independent News for International Students: Which country is home to the largest international student population? (2018) Вилучено з: <https://www.studyinternational.com/news/country-home-largest-international-student-population/>
- [5] UNESCO: Global Flow of Tertiary-Level Students. (2017) Вилучено з: <http://uis.unesco.org/en/uis-student-flow#slideoutmenu>
- [6] Parta International: Меняющийся ландшафт мирового образовательного пространства. Вилучено з: http://www.parta.org/ru/news/stati/obuchenie_za_ru/